Violeta Barbu

„PAŞAPORT PENTRU PARADIS": CĂRŢILE DE IERTARE PATRIARHALE (*συγχωροχάρτια, INDULGENTIA*) DIN COLECŢIILE BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

Fiica ducelui de Kingston, frumoasa lady Mary Wortley Montagu, figură cheie a secolului al XVIII-lea englez, a pornit în 1717 într-o călătorie la Constantinopol, însoţindu-şi soţul, ambasador englez la Constantinopol. Într-una din *Scrisorile turceşti*, adresată lui Alexander Pope, din Belgrad, la 12 februarie 1717, lady Montagu notează obiceiul surprinzător al popilor sârbi („rasciens") de a primi moştenirile în bani ale laicilor decedaţi, văduva şi copiii mulţumindu-se cu casa şi cu vitele rămase. În schimbul acestor legate, „*ei eliberează paşapoarte pentru paradis, împodobite cu grijă cu peceţi şi semnături*"[1].

Principal motiv al nemulţumirilor care duseseră la cele 95 de teze afişate în ziua de 1 noiembrie a anului 1517 de Martin Luther pe porţile catedralei din Wittenberg, indulgenţele au fost privite de istoriografia marxistă[2] ca una dintre cauzele capitale de ordin economico-social care au adus Bisericii catolice contestarea zgomotoasă, iar mai apoi sciziunea definitivă. Ceea ce denunţa însă Luther nu erau atât abuzurile şi simonia prilejuite de predicarea indulgenţelor în Germania, după începerea lucrărilor de construire a catedralei Sfântul Petru (1506), cât esenţa, legitimitatea teologică şi eficacitatea indulgenţelor, din perspectiva doctrinei asupra păcatului, a graţiei, a justiţiei divine şi a puterii de absoluţie totală sau parţială pe care şi-o arogase aparatul ierarhic al Bisericii. Refacerea istoriei teologice a învăţăturii despre indulgenţe, aflate pe aceeaşi treaptă cu sacramentaliile după doctrina sacramentelor, este o întreprindere anevoioasă, chiar şi pentru istoriografia critică modernă şi prea puţin relevantă pentru momentul istoric la care ne referim aici. Dezvoltată pe fondul cruciadelor din secolul al XI-lea şi al sărbătorilor jubiliare ale Bisericii în secolul al XIII-lea, prin indulgenţele plenare ale papei Bonifaciu al VIII-lea, doctrina asupra indulgenţelor şi-a găsit expresia cea mai articulată în bula jubiliară *Unigenitus Dei Filius* (27 ianuarie 1343) a papei Clement al VI-lea[3]. Aducând ca

[1] Lady Mary W. Montagu, *L'Islam au coeur. 1717–1718 Correspondance,* Mercure de France, 2001, p. 30.

[2] Andrei Oţetea, *Renaşterea şi Reforma*, Bucureşti, 1968, p. 268–269.

[3] Ediţii la Alois L. Tăutu, *Acta Clementis VI (Codex Juris Canonici Orientalis*), Fontes III–9, Roma-Vatican, 1960, p. 246 sqv.; Henricus Denzinger, Adolfus Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcinone-Freiburgi Brisgoviae-Romae, 1976, p. 300–301, 1025–1027.

LR, LX, nr. 1, p. 10–25, Bucureşti, 2011

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

temei concepția despre „comoara Bisericii”, alcătuită din meritele lui Cristos acordate prin mijlocirea Bisericii (*De thesauro meritorum Christi per Ecclesiam dispensando*), bula *Unigenitus* proclamă că lui Petru, cel care deține cheile cerurilor, şi succesorilor săi, adică papilor, Cristos le-a dat puterea de a dezlega pe pământ, „*pro piis ac rationabilis causis*”, fie parțial, fie total, pedepsele temporale pentru păcate ale creştinilor care se căiesc şi se mărturisesc. Ca răspuns la prima mişcare de reformă a lui Jan Hus şi John Wyklif, suveranul pontif Martin al V-lea decretează prin bula *Inter cunctas* (22 februarie 1418)[4] că pelerinajul la Locurile Sfinte, însoțit de mărturisirea păcatelor şi de căință, aduce cu sine indulgența plenară, acordată colectiv tuturor creştinilor care îndeplinesc aceste condiții. Episcopilor li se concede de asemenea această putere. La 1476, indulgența plenară este extinsă şi asupra defuncților din purgatoriu „*per modum suffragi*t”, prin bula *Salvator noste*r a papei Sixt al IV-lea (3 august 1476)[5]. O serie de abuzuri se adăugară astfel la cele existente deja, căci indulgențele deveniseră încă din veacul anterior o sursă de venituri comode pentru finanțele Bisericii, iar pentru poporul de rând o modalitate de a se eschiva de sacramentul penitenței şi al mărturisirii. Indulgența promulgată în 1506 în sprijinul construirii catedralei Sfântul Petru de la Roma a fost reînnoită ulterior în două provincii ecleziastice germane, Magdeburg şi Mainz, pe fondul tradiției dreptului canonic german ce făcea posibilă comutarea pedepselor canonice în taxe şi tarife.

Împotriva acestor stări de lucruri şi de spirit se revoltă călugărul augustinian Martin Luther, cu cele 95 de teze ale sale din 1517, dar şi cu *Predica asupra virtuților indulgențelor*, publicată în acelaşi timp. Indulgențele nu pot fi obligatorii, proclamă Luther, nu trebuie să se substituie cu niciun preț şi sub nici un motiv pocăinței sincere sau faptelor de milostenie. Într-un strat mai profund al tezelor, Luther despărțea pocăința de forma ei sacramentală, predicând că toată viața creştinului ar trebui să fie o căință continuă pentru păcatele sale. În privința Bisericii, atacul principal se concentra asupra puterii pe care aceasta o proclama prin „magisteriul” ei de a fi mijlocitoare a harului. Disputa cu legatul papei, cardinalul Cajetan de Vio, se soldă cu adâncirea rupturii dintre Luther şi Biserica Romei, prin contestarea doctrinei asupra „comorii Bisericii” a lui Clement al VI-lea şi implicit a infailibilității magisteriale a papei. Disputa cu Cajetan prilejui decretul *Cum postquam* din 9 noiembrie 1518, iar următorii ani de dueluri teologice între Luther şi Johann Eck, la Leipzig, confirmară ireductibilitatea poziției călugărului rebel şi acumulară păreri din ce în ce mai radicale în privința doctrinei asupra harului şi a indulgențelor, toate publicate în intervalul 1518–1520. După condamnări pronunțate de Facultățile de

[4] Henricus Denzinger, Adolfus Schönmetzer, *op. cit.*, p. 328, 1266, 1268; N. Paulus, *Geschichte des Ablasses im Mittelalter*, vol. III, Paderborn, 1923, p. 382; B. Möller*, Die letzten Ablasskampagnen. Der Widerspruch gegen den Ablass in seinem geschichtliche Zusammenhang,* în vol. *Die Reformation und das Mittelalter,* Göttingen, 1991, p. 53–72.

[5] Henricus Denzinger, Adolfus Schönmetzer, *op. cit.*, p. 347–348, 1398.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

teologie din Köln şi Louvain, cu bula *Exsurge Domini* din 15 iunie 1520[6], papa Leon al X-lea invoca sprijinul divin, „pentru că un vulpoi distrugea via Domnului". Propoziţiile 17 şi 22 condamnau învăţătura luterană împotriva indulgenţelor.

Într-un chip rezervat şi cu toată modestia, Conciliul de la Trento avea să se pronunţe în chestiunea atât de importantă a indulgenţelor abia în ultimul său decret din 4 decembrie 1563[7], citit şi promulgat în cea de-a douăzeci şi cincea sesiune, la încheierea lucrărilor. Decretul asupra indulgenţelor, asupra căruia cardinalul Giovanni Girolamo Morone atrăsese deja atenţia, la începerea congregaţiei generale, că merita un interes mult mai mare, nu preciza natura indulgenţelor, nici modul lor de a acţiona, nici eficacitatea acestora. Se mărginea la două afirmaţii cu caracter general: Biserica are puterea de a acorda indulgenţe, putere pe care i-a conferit-o Cristos şi pe care a deţinut-o din cele mai vechi timpuri; indulgenţele sunt folositoare mântuirii poporului creştin. În ciuda acestor adevăruri răspicate, cardinalii reuniţi în ultima sesiune nu uitară motivul revoltei lui Luther, astfel încât n-au ezitat să condamne folosirea abuzivă şi traficul de bani ce se poate genera şi care au dus la „blasfemii din partea ereticilor", să recomande moderaţia şi supravegherea atentă de către episcopul locului a eventualelor excese, să desfiinţeze instituţia medievală a chestorului (colectorul banilor proveniţi din indulgenţe) şi să renunţe definitiv la predicarea lor deschisă.

Tocmai când indulgenţele căzuseră astfel în desuetudine în practica Bisericii posttridentine, Răsăritul începe să recurgă la ele şi să manifeste un interes pentru această formă de danie bănească în schimbul iertării păcatelor. Apariţia şi răspândirea indulgenţelor în Orient în secolul al XVII-lea a fost pusă de către observatorii occidentali pe seama luptei din ce în ce mai aprige pentru ascensiune la tronul patriarhal, în focul căreia se investeau sume de bani tot mai consistente, care ajungeau de bună seamă în vistieriile înalţilor funcţionari ai Porţii. Sistemul era deja în funcţiune de pe vremea primului patriarh al Constantinopolului de după căderea Imperiului Bizantin, Ghenadie Scholarios, negociat în cadrul formulei de convieţuire a Bisericii Răsăritene cu puterea otomană (συναλλιλια)[8]. Sintetizând degradarea progresivă a statutului Patriarhiei de Constantinopol, Sir Paul Rycaut scrie în *Histoire de l'Église Grecque et de l'Église arménienne*: „*Au commencement, un Patriarche ne payoit que dix-milles écus pour êstre installé. Mais le grand nombre de prétendants qu'on void aujourd'huy est cause qu'on en paye vinq cinq*

[6] *Ibidem*, p. 357–362, 1467, 1472; Hubert Jedin, *Histoire du Concile de Trente*, vol. I, *La lutte pour le Concile*, Paris, 1965, p. 156–159.

[7] Henricus Denzinger, Adolfus Schönmetzer, *op. cit.*, p. 421, 1835; J. Lecler SJ, Pierre Adnès SJ, Henri Holstein SJ, Charles Lefebvre*, Le Concile de Trente 1551–1563. Histoire des conciles œcuméniques*, vol. XI, Paris, 2005., p. 528–530

[8] Începând cu anul 1474, patriarhul ecumenic primeşte dreptul de a percepe taxă de la toţi creştinii supuşi otomani (dzimmi), inserând astfel instituţia patriarhală în structurile fiscului otoman, N.J. Pantazopoulos, *Church and Law in the Balkan Peninsula during the Ottoman Rule*, Thessalonoiki, 1967, p. 23–25.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

mille”[9]. În alt loc al scrierii sale, afirmă că nu există indulgenţe „*soit des quatre patriarches soit d’un Évêque Universel*”[10]. Cu trecerea timpului, concurenţa între diverşi candidaţi, sprijinită de unele comunităţi locale sau de alte centre de putere creştine, a transformat *peskes*-ul simbolic plătit la dobândirea tronului într-o licitaţie deschisă[11]. O seamă de speculatori şi creditori formară un cerc în jurul instituţiei patriarhale, care se consolidează ca pol economic şi ca mijloc de promovare socială, în detrimentul autorităţii ei moral-spirituale. Un episod binecunoscut, tutela sub care este pusă Patriarhia de Constantinopol de către domnul moldovean, Vasile Lupu în perioada 1641–1651, plătitor generos al datoriilor contractate de candidaţii la tronul patriarhal şi rezultate din proasta gestiune, pune pe deplin în evidenţă criza profundă prin care a trecut această instituţie la jumătatea secolului al XVII-lea. Iată cum îi apostrofează domnul Moldovei pe patriarhul Partenie I şi pe obştea grecească din Constantinopol: „*Nu v-aţi împovărat zilnic de schimbările patriarhilor, de atâtea dări, de atâtea cheltuieli, de atâta prăpastie a datoriei ce aţi aruncat-o, ci iarăşi şi ieri a fost aşa şi veţi începe adunările şi pârile şi cursele împotriva căpeteniei voastre*”[12]. Misionarul catolic Bartolomeo Bassetti este sursa unei alte ştiri nedatate, din care reiese că domnul Vasile Lupu ar fi avut intenţia să deschidă o controversă în problema purgatoriului şi a indulgenţelor între misionari franciscani şi călugării săi, drept pentru care misionarul se pregătea, documentându-se din Scripturi şi din patristica greacă şi latină[13]. Nu ne este dat să ştim dacă această controversă a avut cu adevărat loc şi nici dacă indulgenţele îi stârniseră domnului moldovean indignarea de care se umpleau protestanţii sau doar interesul unei posibile asemănări cu „cărţile de iertare” (*συγχωροχάρτια)* pe care patriarhii răsăriteni, itineranţi prin ţările române sau prin Rusia în căutare de milostenii, le acordau cu destulă generozitate oricui plătea.

Pretextul indulgenţelor era totuşi, ca şi în Biserica Apusului, taina pocăinţei, de care indulgenţele erau legate. O molitvă de dezlegare, de obicei cea care se rostea după spovedanie[14], citită pe capul credincioşilor şi mai ales al credincioaselor,

[9] Sir Paul Rycaut, *Histoire de l’Église Grecque et de l’Église arménienne*, traduite de l’anglais par M. De Rosemond, Amsterdam, edit. Jacques Desbordes, ed. a doua, 1710, p. 114.

[10] Sir Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 304.

[11] Asli Cirakman, *From Tyrrany to despotism: The Enlightment’s unenlightened image of the Turks*, in „International Journal of Middle East Studies”, 2001, XXXIII, p. 49–68.

[12] Scrisoare din decembrie 1640, Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Documente greceşti*, XIV–1, Bucureşti, 1915, p. 180–181; Nicolae Iorga, *Basile Lupu, comme successeur des empereurs d’Orient dans la tutelle du patriarcat de Constantinople et de l’Eglise orthodoxe (1640–1653*), în «Bulletin Historique de l’Académie Roumanie», II, Bucarest, 1914, p. 88–123; Francisc Pall*, Les relations de Basile Lupu avec l’Orient Orthodoxe et particulièrement avec le Patriarcat de Constantinople*, în «Balcania», VIII, 1945, p. 67–80.

[13] G. Călinescu, *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni*, în „Diplomatarium Italicum”, II, Roma, 1930, p. 310–311; punerea împreună a celor două chestiuni teologice pare să fi fost dorinţa domnului şi nu iniţiativa misionarului.

[14] Liturgistul Jacques Goar identifică indulgenţa cu molitva uzuală de dezlegare de după spovedanie, v. Jacques Goar, *Enchiridion sive Rituale graecorum*, Lutaetiae Parisiorum, 1647, p. 681.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

putea aduce în schimb, în buzunarele patriarhului, sume frumoase de bani. Indulgențele se puteau distribui, ca şi în Occident, şi *in praesentia* şi *in absentia*, atât pentru vii, cât şi pentru cei morți, ca dezlegare de blestemul ierarhilor aducător de „neputrezire a corpului”[15]. Nu numai viii, dar şi morții, ca şi în Apus, au nevoie de dezlegare, mai ales dacă „au căzut” sub grea afurisenie sau blestemul vreunui ierarh. În mod curent, rugăciunea de dezlegare „orice va fi greşit…” era ataşată slujbei de înmormântare[16], iar hârtia cu indulgența se punea în mâinile celui decedat, ceea ce explică numărul mic în care ni s-au păstrat. Pentru afurisenie (excomunicare) sau blestem, se elibera o gramată patriarhală specială cu destinație nominală, dacă excomunicarea fusese pronunțată în termeni personali şi nu sub forma juridică prohibitivă a blestemului. Sub pedeapsa afuriseniei cădeau de regulă aceia care dăunaseră prin faptele lor patrimoniului de credință sau material al Bisericii. Un exemplu de astfel de excomunicare nominală, poate unicul ce ni s-a păstrat printre actele interne ale secolului al XVII-lea, este cartea de afurisenie din 1646 a patriarhului Constantinopolului, Partenie al II-lea[17], în pricina mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti cu grecul Alexios, care a încălcat pământul acesteia, a tăiat copacii, a plantat o vie şi nu voia să părăsească proprietatea mănăstirească. Dat fiind comportamentul condamnabil al lui Alexios, patriarhul de Constantinopol, Partenie al II-lea îl afuriseşte, adăugând, la blestemul de după moarte, pedeapsa prezentă, adică excluderea din Biserică în timpul vieții, ceea ce echivalează cu îndepărtarea din viața comunitară: „*şi dat afară din Biserica lui Cristos împreună cu soția şi copiii şi nimeni să nu-l slujească în Biserică sau să-l sfințească, să se întâlnească cu el, să discute cu el, să bea împreună cu el sau să-l firitisească şi nici să nu se învrednicească de mormânt*”.

Nu atât de frecvente ca indulgențele sau cărțile de iertare pentru (συγχωροχ¨ρτια), indulgențele plenare pentru morți ne sunt cunoscute grație celei acordate în 1698 de către patriarhul Constantinopolului, Calinic al II-lea fostului domn Şerban Cantacuzino[18]. În formularul utilizat pentru acest document (Συγχωρητικόν), după enumerarea puterii delegate prin mijlocirea apostolilor şi a păcatelor, opreliştilor şi legăturilor ce urmează să fie ridicate, absoluțiunea este dată sub două forme: una indicativă şi declarativă, alta deprecatorie (valabilă pentru Judecata de Apoi)[19].

Cea de-a doua jumătate a veacului al XVII-lea aduce, aşadar, în peisajul țărilor române indulgențele, părăsite aproape cu o sută de ani mai devreme de către Biserica Romei. Cu câtă admirație povesteşte Paul de Alep despre modul magnific şi părintesc în care stăpânul său, patriarhul Macarie al Antiohiei, ştia să mânuiască

[15] Matei Cazacu**,** *Minuni, vedenii şi vise premonitorii în trecutul românesc*, Bucureşti, 2003, p. 180–181.

[16] V. şi J. Goar, *op. cit*., p. 683–686.

[17] *Documenta Romaniae Historica, B*, XXXI, 1646, ed. Violeta Barbu, Constanța Ghițulescu, Andreea Iancu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, Bucureşti, 2003, doc. nr. 75, p. 83–85.

[18] A. Papadopoulos Kerameus-Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente greceşti privitoare la istoria românească*, vol. XIII, Bucureşti, 1909, p. 389–392.

[19] Martin Jugie, *Theologia dogmatica christianorum orientalium*, vol. III, Paris, 1930, p. 387.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

acest instrument de uşurare a sufletelor celor vii şi al celor morţi, de la vlădică la opincă! Le împărţea în dreapta şi în stânga, cum a făcut-o în Duminica orbului, celor prezenţi, popor şi boieri, dar şi celor absenţi, câţi se aflau locuitori în pământul Ţării Româneşti[20]. Foarte preţioasă prin raritatea ei este şi ştirea din acelaşi jurnal de călătorie a lui Paul de Alep că indulgenţele (συγχωροχ¨ρτια) erau cerute cel mai adesea de negustori şi mai cu seamă de către negustorii greci[21].

De pe meleagurile Valahiei, indulgenţele patriarhale ajunseră în Malorusia şi apoi la Moscova, unde îi făcură fericiţi, în acelaşi mod, pe credincioşii de acolo şi mai ales pe credincioasele care alergau la patriarh spre a-şi procura iertarea de păcate pentru soţii lor, „cărora li se urcase băutura la cap” *(vinolentiae)*[22]. Dincolo de aceasta, ruşii ţineau la mare preţ indulgenţele date de patriarhul Antiohiei, mai de preţ decât ale altor patriarhi, convinşi fiind că lui îi lăsase Cristos puterea de a lega şi a dezlega pe pământ, ca urmaş al Apostolului Petru[23]. Însuşi ţarul le ceru pentru sine şi pentru curtenii şi boierii săi. Un singur pas mai rămânea, aşadar, de făcut pentru ca similitudinea cu indulgenţele papale să fie desăvârşită: tipărirea lor. Cu elegante litere aurite, patriarhul Macarie Zaim puse să se imprime în limba rusă, la Kiev, zece astfel de formulare destinate nominal ţarului şi membrilor familiei sale şi le oferi prin diaconul său Paul, firește, nu degeaba.

Tot indulgenţe tipărite şi pentru vii, şi pentru morţi, alături de care erau îngropate pentru a preîntâmpina preschimbarea răposaţilor în vârcolaci, a împărţit cu generozitate şi patriarhul Dosithei al Ierusalimului, în timpul călătoriilor sale de elemosină în Moldova şi Ţara Românească. Odată cu aceste indulgenţe sub formă de foi tipărite, îşi face loc şi slujba de dezlegare cu tarif fix: privilegiul de a fi slujit de însuşi întâistătătorul Ierusalimului costa frumoasa sumă de zece galbeni, iar o danie minimă pentru Locurile Sfinte în schimbul unei indulgenţe avea preţul de o jumătate de florin de aur. Matei Cazacu reproduce[24] mărturia secretarului patriarhului Dosithei, care laudă evlavia moldovenilor ce imprimaseră cu mâinile lor indulgenţele, insuficiente totuşi pentru o atât de mare cerere. Ar fi bine dacă şi la Mitropolia de la Bucureşti s-ar putea tipări alte câteva mii. În acest chip, patriarhul Dositei înrădăcinează ideea că Locurile Sfinte de la Ierusalim, intrate aproape în totalitate în posesia răsăritenilor după 1637, ar avea o preeminenţă simbolică asupra celorlalte locuri de închinare, pelerinaj şi danie ale Orientului. Pe cale de consecinţă, indulgenţele acordate de patriarhul de Ierusalim au o putere spirituală mai mare decât celelalte. De pe această poziţie, Patriarhia de Ierusalim avusese un răsunător conflict cu starețul mănăstirii Sinai, Anania, care se erijase în emiţător de indulgenţe, pe temeiul sfinţeniei Muntelui Sinai, unde veneau pelerini. În această chestiune, patriarhul Calinic al II-lea al Constantinopolului emise o scrisoare sinodală în 1689

[20] *Călători străini despre ţările române,* vol. VI, ed. de Maria Matilda Alexandrescu Dersca-Bulgaru şi Mustafa Ali Mehmed, Bucureşti, 1973, p. 143.

[21] *Ibidem*, p. 122; v. *doc. nr. 26 902* de la Muzeul de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti.

[22] W. Palmer, *The Patriarch and the Tsar*, London, vol. II, 1872, p. 46.

[23] V. mai jos formularele indulgenţelor patriarhilor de Antiohia.

[24] Matei Cazacu, *op. cit*., p. 182–183.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

prin care îndrituia numai pe cei patru patriarhi ai pentadei să elibereze indulgenţe. Mai târziu, în 1707, sub păstorirea lui Gavril al III-lea, o altă gramată sinodală lămurea cum trebuia să funcţioneze sistemul iertării păcatelor, ce tarife se pot percepe, accentuându-se asupra caracterului personal al acestora[25] şi asupra celor două categorii, vii şi morţi.

La începutul veacului următor, indulgenţele deveniseră pentru înalţii ierarhi ai Răsăritului o afacere atât de mănoasă, încât fu nevoie de hotărârile unui sinod (Constantinopol 1727), pentru a pune ordine în concurenţă[26]. Sinodul a fost prezidat de patriarhul Paisie al II-lea al Constantinopolului, avându-i alături, în afară de ierarhi locali, pe patriarhul Silvestru al Antiohiei şi pe Hrisant Nottara al Ierusalimului. Răspuns la întețirea propagandei latine în Răsărit, şi mai ales în Siria, Mesopotamia, Palestina şi Egipt, sinodul din 1727 a fost o continuare a celui precedent, din 1722, reunit tot în vechea capitală bizantină. Ca rezultat al dezbaterilor, fu publicată o *Mărturisire de credinţă*, al cărei autor ar fi, potrivit lui Joannis Karmiris, patriarhul Hrisant Nottara al Ierusalimului[27]. Cu această ocazie, cei patru patriarhi au proclamat că συγχωροχ¨ρτια sunt cu adevărat ceea ce latinii numesc *indulgentia*, adică un certificat scris de iertare a păcatelor, şi că numai cei patru titulari ai scaunelor venerabile (Constantinopol, Ierusalim, Antiohia şi Alexandria) aveau să deţină, de aici înainte, această străveche facultate de a le acorda, uzurpată şi compromisă „printr-o înnoire neobrăzată" de către papi. Recursul la vechea teorie a pentarhiei[28], împotriva primatului papal, îşi găseşte aşadar legimarea în dreptul de a acorda συγχωροχ¨ρτια. Măsurile legate de dreptul de a acorda indulgenţă formează punctul al treisprezecelea al actului sinodal[29]. În alcătuirea acestui document, contribuţia decisivă a patriarhului Ierusalimului, Hrisant, vine în continuarea celor proclamate de predecesorul său, Dosithei, la începutul secolului al XVIII-lea cu referire la scaunul Ierusalimului şi la pelerinajul la Locurile Sfinte, în disputa bine-cunoscută cu călugării sinaiţi. Decurgând din această precedenţă, Patriarhia de Ierusalim este singura îndreptăţită să acorde indulgenţe, potrivit unei „tradiţii foarte vechi"[30]. Recunoaşterea acestui drept de preemţiune al patriarhului care are în grija sa Locurile Sfinte vine în acelaşi an, 1727, în luna august printr-o scrisoare enciclică a patriarhului Paisie al Constantinopolului, prin care credincioşii de pe tot cuprinsul ortodoxiei sunt îndemnaţi să ajute Sfântul Mormânt şi Locurile Sfinte.

[25] Practica orientală experimentase şi indulgenţe colective, dăruite unor comunităţi, cum este cea din 1640 în beneficiul locuitorilor oraşului Kydones: Philip Ilios, *Τα συγχωροχ¨ρτια*, în „Ta istorika", Athens, III, 1988, p. 22–23.

[26] M. Jugie, *op. cit.*, III, p. 375.

[27] Joannis Karmiris, *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, Graz, 1968, p. 861–870.

[28] James M. Hussey, *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, New York-Oxford, 1986, p. 335–368; Violeta Barbu, *Purgatoriul misionarilor. Contrareforma în ţările române*, Bucureşti, Editura Academiei, 2008, p. 356–358

[29] J. Karmiris, *op. cit*., p. 867–868.

[30] A. Papadopoulos-Kerameus, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀριεπισκοπις τοῦ ορου Σιναι*, Saint Petersburg, 1908, p. 133.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

Enciclica a fost tipărită din iniţiativa patriarhului Hrisant al Ierusalimului în anul 1728 la Bucureşti[31], ca o anexă la lucrarea sa proprie *Manual despre superioritatea Sfintei cetăţi a Ierusalimului şi a Sfântului şi primitorului de viaţă Mormânt şi despre milostenia datorată lui de toţi creştinii după porunca apostolească şi folosul sufletesc al persoanelor care se duc a se închina la Sfântul Mormânt şi la cinstitele locuri de acolo* (Ενκειρϙδιον Ηρυσ¨νθου πατρι¨ρχου περϙ˜τῆῃ κατ’ἐξοχὴν ὑπεροχῆῃ τῆῃ ‘Αγϙαῃ Πόλεωῃ ‘Ιερουσαλήμ καὶ τοῦ ‘Αγϙου καὶ Ζωδ ό- χου Τ¨φου). A doua ediţie a tipăriturii a apărut tot la Bucureşti, sub domnia lui Ioan Alexandru Ghica[32], iar epistola patriarhului Partenie a fost reprodusă în patru limbi: greacă (p. 82–92), turcă karamanlî (p. 93–102), slavonă (p. 117–130)[33] şi română (p. 131–144), cu titlul *Carte sobornicească la toţi pravoslavnicii creştini pentru ajutoriul Sfântului Mormânt.* Între cei treisprezece mitropoliţi semnatari, se poate citi şi numele mitropolitului Daniel al Ungrovlahiei.

Practica indulgenţelor patriarhale tipărite va înflori în veacul următor chiar în ţările române[34], alături de comerţul dubios cu moaşte. În colecţia de *Foi volante* a Bibiotecii Academiei Române se găsesc un număr de exemplare tipărite din aceste formulare, având un loc liber pentru completarea cu numele beneficiarului. Conţinutul formularului este acelaşi, indiferent de limba în care este redactat, română, greacă sau slavonă şi comportă două secvenţe: legitimarea puterii conferite duhovnicilor şi actul de absoluţie. Cărţile de iertare au fost emise de patriarhii titulari ai patriarhiilor de Antiohia, Alexandria şi Ierusalim pe tot parcursul secolului

[31] *Bibliografia Românească Veche*, tom I, *Supliment, adaose şi îndreptări*, Bucureşti, 1903, p. 35; ***BAR** CRV 198*, scrisoarea patriarhului Paisie al Constantinopolului se află în anexă, f. 6r–12v, şi este adresată tuturor ierarhilor, clericilor, monahilor, dar şi laicilor: „*cinstiţilor şi blagorodnicilor boiari, trebuincioşilor neguţători şi corăbiari, ispravnicilor bisericilor şi meşterilor mari şi mici a tuturor rufeturilor şi toţi ceialalţi blagosloviţi creştini*”. După ce se elogiază darul milosteniei creştine şi bogăţia trecută a donaţiilor ce fuseseră hărăzite Locurilor Sfinte şi îndeosebi bisericii Sfântului Mormânt, se deplânge starea de robie la care au ajuns creştinii în vremile mai noi; înaltul ierarh îndeamnă insistent pe creştinii din orice stare şi de pe orice treaptă să contribuie la întreţinerea şi repararea lăcaşelor de închinăciune de la Locurile Sfinte, la plătirea datoriilor şi a impozitelor către autorităţi. Daniile de la cutia milei ca şi acelea lăsate de pelerini sunt din ce în ce mai puţine, de altfel şi fervoarea pelerinajelor a scăzut, patriarhul deplângând „*această strămutare şi răceală a creştinilor de nu vor să meargă la Sfântul Mormânt*”. Scrisoarea continuă cu lauda adusă pelerinajului, numit „călătorie”, fiindcă pelerinul dobândeşte prin el cinstea, cucernicia către Dumnezeu şi pocăinţa. Formele sub care pot fi făcute milostenii sunt: sărindarele, sărăcustele şi alte milostenii pentru pomenirea viilor şi a morţilor. Preoţii duhovnici sunt povăţuiţi să îi îndemne pe credincioşi spre pelerinaj, dar li se interzice să-i „*silească pe creştini cu cerşitul*” pentru Sf. Mormânt. În finalul scrisorii, sunt afurisiţi toţi aceia care, în vreun fel, împiedică pelerinajul sau daniile.

[32] *Bibliografia Românescă Veche*, tom I, *Supliment*, p. 188–191; Emile Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIIIe siècle*, tom II, p. 74–75 ; Sévérien Salaville, Eugène Dalleggio, *Karamanlidika, Bibliographie analytique d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs*, vol. I, 1584–1850, Athènes, Institut Français d’Athènes, 1958, p. 49–50.

[33] Separat, versiunea slavonă a epistolei patriarhale ar fi apărut, potrivit unei semnalări bibliografice, la Bucureşti, în 1768, *Bibliografia Românească Veche*, tom I, Supliment, p. 191.

[34] O indulgenţă a patriarhului Partenie al Ierusalimului fu tipărită la Bucureşti în 1740, v. „Biserica Ortodoxă Română”, vol. XXVIII, 1904, p. 902.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

al XVIII-lea, ultimele datând din anul 1811. Cea mai veche indulgență din colecția Bibliotecii Academiei a fost emisă în numele patriarhului Alexandriei, Gherasim Pallada, care a vizitat Țara Românească de mai multe ori[35]. Prima vizită a început la sfârşitul anului 1691 şi a durat tot anul 1692, timp în care chiriarhul a pus în rânduială metocurile mai vechi ale patriarhiei sale, mănăstirile Stăneşti[36], Segarcea şi i s-a închinat mănăstirea Zlătari. De asemenea, anul 1692 figurează pe *ms. BAR 766*, *Panegiricul Sf. Constantin*, dedicat domnului Constantin Brâncoveanu, împodobit cu prețioase miniaturi[37]. În 1699 şi 1708, patriarhul Ghersaim Pallada ia din nou drumul Valahiei, participând la diverse evenimente ca nunți domneşti, alegerea mitropolitului Antim Ivireanul etc. Următorul patriarh de Alexandria de la care s-a păstrat o indulgență, Cosma II (1723–1737), nu a călcat în țările române[38], dar Matei I a fost propus în această funcție de domnul muntean Constantin Mavrocordat şi uns în septembrie 1746, chiar la Bucureşti, într-o ceremonie descrisă în *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*[39]. Dintre întâistătătorii patriarhiei de Antiohia, mai multe indulgențe sunt emise de Silvestru, care a vizitat în mai multe rânduri Bucureştii (1729–1730 şi 1744–1749) şi căruia i s-a dedicat biserica Sf. Spiridon[40]. Despre patriarhul Avramie al Ierusalimului, se ştie că a vizitat Țara Românească în vremea domniei lui Alexandru Ipsilanti şi că a zăbovit aici patru ani (1780–1784)[41], când „a izbutit să strângă la noi sume însemnate de bani pe seama patriarhiei sale”[42]. Spre deosebire de ceilalți patriarhi orientali, prezența patriarhilor ecumenici în Țara Românească pe parcursul secolului al XVIII-lea s-a diminuat proporțional cu întărirea statutului ei, atât în sistemul de putere al Imperiului Otoman, cât şi prin intermediul a ceea ce Alexandru Elian numea „Fanarul laic”[43], adică prin sprijinul domnilor greci devotați acestei instituții.

[35] Dimitrie G. Ionescu, *Relațiile țărilor române cu patriarhia de Alexandria*, Bucureşti, 1935, p. 26–33.

[36] Actul din 1692 de reînnoire a închinării la patriarhia de Alexandria v. George Potra, *Documente brâncoveneşti în legătură cu biserici şi mănăstiri din țară şi străinătate*, în „Glasul Bisericii”, XXII, 1964, nr. 11–12, p. 1111–1112; Nicolae Iorga, *Domnitorii români Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei*, în „Analele Academiei Române”, Mem. Secț. Ist., s. III, t. XIII, 1932, p. 10; D. Ionescu, *op. cit*., p. 30–31; Gheorghe Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, Bucureşti, 1981, p. 113; Violeta Barbu, *Locuri ale memoriei: panegiricele dedicate lui Constantin Brâncoveanu*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, Violeta Barbu edita, Bucureşti, 1998, p. 377; eadem, *Miniatura brâncovenească*, Bucureşti, 2000, p. 60–64.

[37] Ghenadie Enăceanu, *Două manuscrise româneşti din secolul al XVII-lea*, în „Analele Academiei Române”, Mem. Secț. Lit., s. II, t. XII, 1892, p. 163–200;

[38] Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 42–43.

[39] *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, ed. de Ghenadie Enăceanu, Bucureşti, 1886, p. 141–147.

[40] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii şi a vieții religioase a românilor*, vol. II, Bucureşti, 1930, p. 60–61; Vasile Radu, *Mănăstirea Sf. Spiridon şi patriarhul Silvestru al Antiohiei*, în „Revista Istorică Română”, III, 1933, p. 11–31.

[41] Ion Popescu-Cilieni, *Patriarhul Avramie al Ierusalimului şi legăturile lui cu țările române 1775–1787*, în „Arhivele Olteniei”, XXI, 1942, nr. 119–124.

[42] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, 1992, p. 397, 626.

[43] Alexandru Elian, Bizanțul, *Biserica şi cultura românească*, Iaşi, 2003, p. 176.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

ANEXA

1. 17<09>, Carte de iertare a păcatelor de la Gherasim Pallada, patriarhul Alexandriei

Герасим, Божіею млⷭ҃тію, Папа и патріарх҃ великагѡ града Алеѯандрійскагѡ и сѳдіа вселенныѣй

Оумиреніѥ наше ѿ благ҃ти дараже и власти все Стаго и животворцагѡ дх҃а данное ѿ спса нашегѡ Іс҃ Хс҃, Бжественнымъ егѡ ѳ҃никѡмъ и апл҃ѡмъ вазати и разрѣшати чкмь съгрѣшенїа рекшагѡ им҃: „Прїимѣте Дх҃ъ Ст҃ъ имже ѿпⷭстите грѣхи ѿпⷭщени сѳт и имже держите оудержатсѧ и елика аще свѣжете и раздрѣшите на земли ѥⷭдⷭт свѧзана и раꙁдрѣшена и на нб҃си”. Ѿ онѣх҃ оубо и на на҃ дрⷭгопрїимѣтелнѣ пришедшей тойже благ҃ти Бжественнѣй и милостивит имат҃ проценно и сїе по дх҃ѳ свое чадо …[44] еликаже и оно ꙗка чкъ сѳцъ съгрѣши и къ Бгѳ прегрѣши, словом, дѣломъ, помышленіѥмь болею или неболею, и всѣми своими чⷭствы: аще подь клтвою ѿчею или матернею аще под҃ ѿлⷭченіѥм҃ архіерескимили Іерейскм быст҃, или своемѳ проклтїю подпаде, или клтвою заклѧсѧ, и сїю престⷭпи, или йнѣми нѣкїими согрѣшеми превлазасѧ: сїѧ всѧ дх҃овным҃ ѿцⷣ исповѣда, и еже ѿний правюло ѿ ср҃ца прїат҃, испом҃нити оусердствова. Сих҃ оуѳ всѣх҃ви ныже и съюза разрѣшаем҃ и свободно имамъı, все силною властїю и благ҃тїи все стаго и живоначалнагѡ Дх҃а: еликаже забвенїа ради неисповедання ѡстави и она всѧ да простит емѳ премл҃тивый Бг҃ъ мл҃тва ми Пр҃тьѧ Бц҃а и пр҃но Дв҃ы Мр҃їа, и стагѡ славнагѡ и всехвалнагѡ а҃пⷭтола и Є҃вліста Марка, и ст҃ъ свѣтых҃. Амин҃. Лѣт҃. ҳ҃ѱ҃ […][45].

Γερασίμως, ἐλέῳ Θεοῦ Πάπας καὶ πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρίας καὶ πριτής τῆς οἰκουμένικος

BAR, Colecţia Foi volante nr. 1322. Lb. slavonă (31×18,3cm); frontispiciu geometric de forma literei П: letrina **О**ү cu care începe documentul, inclusă într-un chenar geometric.

Rez. Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante în colecţiile Academiei Române 1642–1866),* Bucureşti, 1912, p. 86.

2. Post 172<4> - ante 172<9>, Carte de iertare a păcatelor dată de Silvestru I, patriarhul Antiohiei şi al întregului Răsărit

Silvestru, cu mila lui Dumnezeu, patriarh al marii şi dumnezeieştii cetăţi a Antiohiei şi a tot Răsăritul.

Umerenia noastră, din darul şi mila şi puterea sfântului şi de viaţă începătoriului Duh, carele s-au dat de la Mântuitoriul nostru Isus Cristos dumnezeieştilor şi sfinţilor lui ucenici şi apostoli, a lega

[44] Loc alb. în orig., completat ulterior de mână: ρадѣ.

[45] 17…; data incompletă, exprimată după computul occidental de la Naşterea lui Cristos; data refăcută după ultima călătorie a lui Gherasim Pallada, patriarh de Alexandria în Ţara Românească v. Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 29–30.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

şi a dezlega ale oamenilor păcate zicând lor: „Priimiţi Duhul Sfânt: oricui veţi ierta păcatele, iertate să fie lor şi oricui veţi ţinea, ţinute să fie şi oricâte veţi lega şi veţi dezlega pre pământ să fie legate şi dezlegate în ceriuri". Iară de la aceia şi la noi unul după altul cu venirea acelui dumnezeiesc dar, am iertat şi pre fiiul nostru sufletesc [.....][46] în câte şi el ca un om au greşit şi pre Dumnezeu l-au mâniiat cu cuvântul, cu lucrul, cu gândul, cu voie au fără de voie şi cu toate simţirile lui sau de va fi căzut sub blestemul sau afuriseniia arhiereului sau a preotului sau al tătâne-său sau al mâne-sa sau singur el s-au blestemat sau va fi jurat strâmb sau într-alte păcate ale lui şi el ca un om fiind s-au poticnit şi duhovnicului au ispovedit şi canonul de la dânsul au priimit. Deci de aceaste greşale şi de toate şi de legături îl slobozim şi îl iertăm cu putearea şi cu darul a tocmitorului şi a dumnezeiescului închinătoriul a prea putearnicului Duh. Iară câte va fi [u]itat sau aicea va fi lăsat neispoveduite şi acealea să iarte lui milostivul Dumnezeu cu rugăciunile prea blagoslovitei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi pururi Fecioarei Mariei, şi a sfântului, slăvitului şi întru tot lăudatul Apostol şi verhovnicului Petru, a întâiului arhiereu al marii cetăţi a Antiohiei şi a tuturor sfinţilor Amin.

Leat 172<4–9>.

Σιλβέστρος, ἐλέῳ Θεοῦ πατρι¨ρχης τῆς μεγ¨λης καὶ αγίας πόλεως Αντιοχιας

BAR, Colecţia Foi volante 1323. Lb. rom., (34×28 cm). Formularul este împodobit cu un frontispiciu (29,3×3cm.) de forma literei П, cu vrejuri de acant, în centrul compoziţiei, într-o arcadă icoana lui Isus Cristos, surmontată de vrejuri. Frontispiciul este încadrat simetric, pe cele două laturi, de două icoane (5,3×3,8cm), surmontate de un vrej de acant. Sub fiecare dintre cele două icoane sunt figurate capete de heruvimi. Icoana din stânga o reprezintă pe Maica Domnului în picioare, întoarsă către dreapta, arătând către Isus. Silueta este încadrată în partea superioară de inscripţia Μητήρ Θεού. Icoana din dreapta îl înfăţişează pe apostolul Petru, purtând cheile, încadrat de inscripţia Απόστολος Πέτρος. Letrină iniţială împodobită, încadrată într-un chenar.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 86.

3. 1736, Carte de iertare a păcatelor dată de Cosma, patriarhul Alexandriei

BAR, Colecţia Foi volante 1324. Lb. greacă, (28×22,7), transferat în pachetul 826, f 14 (inaccesibil cercetării)

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 86.

4. 1740, Carte de iertare a păcatelor dată de Partenie, patriarhul Ierusalimului şi al Palestinei

V. doc. nr. 2, formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână „Todor monah".

BAR, Colecţia Foi volante 1325. Lb**.** română (31×22 cm.), semnătura patriarhului în limba greacă.

Rupt, restaurat, lipit pe pânză. Frontispiciu (31,5×5cm.), alcătuit din vrejuri şi flori de acant cu pistilul tubular şi flori de heliantus, la mijloc în medalionul central circular, crucea cu simbolul patimilor. Frontispiciul este încadrat simetric de două icoane dreptunghiulare (4×5cm.), cea din stânga îl înfăţişează pe Cristos înviat, în postura iconografiei occidentale, purtând crucea latină cu stindard. În dreapta, Sfântul Apostol Iacov, cu evanghelia în mână, înveşmântat ca arhiereu; iniţială împodobită.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 86.

5. 1742, Carte de iertare a păcatelor dată de Parthenie, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

V. doc. nr. 2, formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână «Ianache ».

BAR, Colecţia Foi volante 1326. Lb. rom. (31×22 cm.), semnătura patriarhului în limba greacă.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

[46] Loc alb în orig.; data s-a completat după păstorirea patriarhului Silvestru I al Antiohiei (1724–1766).

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

6. 1745, Carte de iertare a păcatelor dată de Silvestru, patriarhul Antiohiei şi al întregului Răsărit

V. doc. nr. 2, formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână cu litere greceşti „Dragiston”.

BAR, Colecţia Foi volante 1327. Lb. rom. (37,4×26 cm.), semnătura patriarhului în limba greacă.

Frontispiciu cu frunze de acant de forma unei cornişe, la mijloc, într-un medalion în formă de inimă, icoana mântuitorului, surmontată de un înger, frontispiciul este mărginit de două icoane simetrice, circulare, în stânga Maica Domnului bust, în dreapta Apostolul Petru cu cheile, inscripţiile surmontează medalioanele şi sunt în limba greacă; iniţială împodobită.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

7. 1747, Carte de iertare a păcatelor dată de Silvestru, patriarhul Antiohiei şi al întregului Răsărit

V. doc. nr. 2, formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână „Paraschiva”.

BAR, Colecţia Foi volante 1329. Lb. rom. (37,4×26 cm.)**,** semnătura patriarhului în limba greacă**.**

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

8. 1747, Carte de iertarea a păcatelor dată de Matei I, patriarhul Alexandriei şi al întregului Răsărit

V. doc. nr. 1, formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână, cu litere greceşti „Theodor Liocahul”.

BAR, Colecţia Foi volante 1328. Lb. slavonă (33× 24,3cm.), rupt pe porţiuni mari, restaurat lipit pe pânză; semnătura patriarhului Matei în lb. greacă. Frontispiciul de 23 cm, de forma literei П, împodobit cu vrejuri de acant şi cu câte două narcise care încadrează un medalion central circular, reprezentându-l pe Evanghelistul Marcu scriind Evanghelia. În colţurile de la extremităţile frontispiciului, în două medalioane circulare sunt reprezentaţi Sfântul Athanasie al Alexandriei, binecuvântând în veşmânt arhieresc, întors spre Sf. Apostol Marcu, poartă omofor şi ţine în mână Evanghelia. La cealaltă extremitate, în chip simetric, este înfăţişat frontal Sf. Chiril al Alexandriei, în veşminte arhiereşti, poartă mitră arhierească şi binecuvântează; iniţială împodobită.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

9. 1749, Carte de iertare a păcatelor dată de Parthenie, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

V. doc. nr. 1, formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână, cu numele „Păuna”.

BAR, Colecţia Foi volante 1330. Lb. slavonă (30,5×19 cm.). S-a folosit acelaşi frontispiciu de la indulgenţa din 1742 (**doc. nr. 5**) a aceluiaşi patriarh Partenie al Ierusalimului, cu deosebirea că decoraţia frontispiciului nu mai este florală, ci geometrică.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

10. 1764, Carte de iertare a păcatelor dată de Partenie, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

BAR, Colecţia Foi volante 1331. Lb. greacă (31×21,5cm.). Frontispiciu identic cu cel de la doc. nr. 5.

Formularul în limba greacă este identic cu cele în limba slavonă (**doc. nr. 1**) şi limba română (**doc. nr. 2**).

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

11. 1782, Carte de iertare a păcatelor dată de Avraam, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

BAR, Colecţia Foi volante 1332. Lb. română (31×28,4cm.) **V. doc. nr. 2,** formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână „Ursache".

Frontispiciu semicircular cu diametrul de 17 cm. reprezentând soborul Maicii Domnului, alcătuit din trei grupuri de personaje, două sunt apostolii, la mijloc Maica Domnului încadrată de doi serafimi. Unul din apostoli, probabil Petru, arată cu degetul în sus, spre un nimb în centrul căruia Mântuitorul binecuvântează, nimbul este flancat de heruvimi. În stânga frontispiciului, se află icoana Mântuitorului înviat, de tip occidental, în dreapta Sf. Apostol Iacob, în veşmânt arhieresc, sacos, mitră şi lebederniţă.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

12. 1784, Carte de iertare a păcatelor dată de Avraam, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

BAR, Colecţia Foi volante 1333. Lb. română (30×28,4cm.) **V. doc. nr. 2,** formular identic, în dreptul numelui a fost completat de mână „Mariia".

Frontispiciu identic cu cel de la doc. nr. 11.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

13. 1811, Carte de iertare a păcatelor dată de Policarp, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

BAR, Colecţia Foi volante 1334 A. Lb. greacă (49×41,3cm.). **V. doc. nr. 10**, formular identic, locul numelui lăsat alb.

O uriaşă compoziţie încadrează pe toate laturile cartea de iertare şi monograma. Textul este surmontat de un medalion oval cu Soborul Maicii Domnului. În planul secund, Maica Domnului încadrată de serafimi în picioare, arătând spre cer, înconjurată de apostoli, înveşmântaţi în falduri bogate. Personajele sunt înconjurate de mici chiparoşi şi peisaje cu clădiri. Deasupra, Mântuitorul binecuvântează din nori, flancat de doi îngeri cu trompete. Medalionul este încadrat de vrejuri şi volute de acant, unite prin mici elemente arhitecturale. În cele patru colţuri ale compoziţiei, sunt gravaţi cei patru evanghelişti, în medalioane circulare, înconjurate cu ramuri împletite. Cei patru evanghelişti ţin în mână câte o carte, iar simbolurile consacrate (taurul, îngerul, leul şi vulturul) îi flanchează, la exterior, în medalioanele de la baza compoziţiei, şi spre interior, la medalioanele din partea superioară. Cele patru reprezentări ale apostolilor din colţuri sunt legate unele de altele de câte două medalioane ovale, aşezate pe înălţime, în care a fost gravată câte o scenă din Evanghelie şi câte un Sfânt Părinte al Bisericii; pe latura stângă se vede Răstignirea cu Isus pe cruce încadrat de Maria şi Ioan, pe latura dreaptă, acestei reprezentări îi corespunde Învierea, după iconografia occidentală: Isus se ridică din mormântul gol, purtând stindardul crucii. Soldaţii romani sunt adormiţi, iar pe lespedea mormântului stă aşezat îngerul care arată cu degetul către cel Înviat. În planul îndepărtat, cele două Marii, purtând nimburi, se duc către cetatea Ierusalimului ca să ducă vestea Învierii. Ierusalimul este reprezentat de o cetate cu ziduri de incintă şi biserici. Sub cele două medalioane ale patimilor şi învierii Domnului, sunt reprezentaţi Sfântul Policarp (stânga) şi Sfântul Iacob (dreapta). Sfântul patron al patriarhului Policarp poartă veşminte arhiereşti, sacos, omofor, lebederniţă şi mitră şi binecuvântează. Aceleaşi atribute le poartă Sfântul Apostol Iacov, fratele Domnului, în veşminte arhiereşti, ca patron al cetăţii Ierusalimului şi cel dintâi episcop al ei.

Pe latura de jos a dreptunghiului, două compoziţii care fac parte tot din ciclul patimilor încadrează un chivot. La dreapta, în medalion circular, punerea în mormânt înfăţişează pe Nicodim şi Ioan aşezând trupul lui Cristos într-un sarcofag, cu ajutorul unui giulgiu. Pe latura din spate a mormântului, cu faţa către privitor, au fost redate cinci personaje feminine: Maria Magdalena, la

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

stânga, ţine mâna lui Isus, Maica Domnului, la mijloc, cu mâinile în atitudinea orantă, este încadrată de celelalte trei Marii „mironosiţe”, pe al căror chip se citeşte jalea. Toate personajele feminine poartă maforion. În spatele Maicii Domnului, se înalţă o cruce cu o cunună de spini, iar în stânga, în planul foarte îndepărtat se zăresc cele trei cruci de pe Golgota. În prim-planul medalionului, un vas cu mir acoperit cu capac, a servit pregătirii punerii în mormânt. El este totodată şi elementul de legătură cu cealaltă compoziţie, plasată în medalionul din stânga de pe latura de jos. Gravorul aduce aici în prim-plan pe Maria Magdalena, îngenuncheată în faţa lui Isus, care o binecuvântează. Între cele două personaje se află vasul de mir. Compoziţia este înfrumuseţată de siluetele graţioase a doi îngeri, şezând în plan secund, care se decupează pe un fundal întunecos şi care au aerul că poartă o conversaţie însoţită de gesturi expresive.

Medalionul central de pe latura de jos a dreptunghiului înfăţişează chivotul unei biserici cu o turlă pe naos.

Gravorul s-a semnat astfel în josul paginii: „Ἐχαλκοχαρ¨χθη παρὰ Νικολ¨ου ἓν Κωνσταντινουπόλει”.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

14. 1811, Carte de iertare a păcatelor dată de Policarp, patriarhul Ierusalimului şi al întregii Palestine

BAR, Colecţia Foi volante 1334 B. Lb. greacă (49×41,3cm), dublet la doc. nr. 13.

Rez., Alexandru T. Dumitrescu, *Foi volante*, p. 87.

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)

„PASSEPORT POUR LE PARADIS”: LES CHARTES DE PARDON DES PATRIARCHES *(συγχωροχάρτια, INDULGENTIA)* PRESERVÉES DANS LES COLLECTIONS DE LA BIBLIOTHÈQUE DE L’ACADÉMIE ROUMAINE

(Résumé)

La Bibliothèque de l’Académie Roumaine conserve une dizaine d’indulgences délivrées par les quatre Patriarches orientaux : Constantinople, Jérusalem, Antioche et Alexandrie. En commençant par la deuxième moitié du XVIIe siècle et spécialement au XVIIIe siècle, ces formulaires ont été imprimés en grec, slavon et roumain et vendus aux croyants et croyantes vivant sur le territoire de la Turcocratie, y compris dans les pays roumains et la Russie. L’étude ébauche le cadre historique qui aboutit à l’apparition des indulgences dans l’Église Orientale, la manière de les légitimer au Concile de Constantinople (1727) et le système des pratiques qui les a accompagnés.

Cuvinte-cheie: indulgență, imprimat, grec, slavon, român, Biserica Orientală.
Mots-clef: indulgence, imprimé, grec, slavon, roumain, Église Orientale.

Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”,
Bucureşti, Bd. Aviatorilor, nr. 1

BDD-A515 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 14:56:06 UTC)